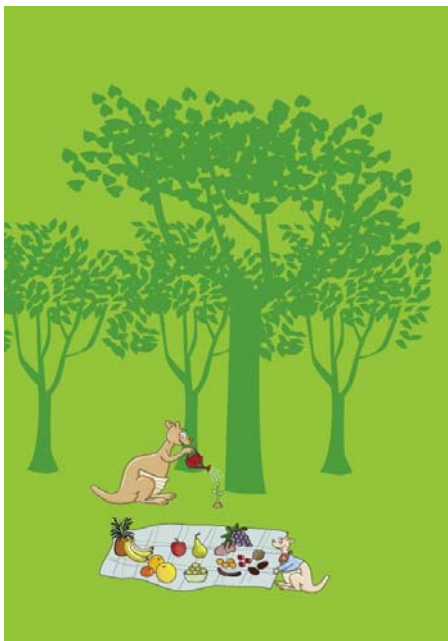

שער ט"ו בשבט

◆ מטרות תוכן:

התלמידים ילמדו מה האדם מקבל מהעץ ומה הוא מפיק ממנו.
התלמידים ילמדו על חשיבותן של הנטיעות.
התלמידים ילמדו על המנהג לאכול פרות בט"ו בשבט.
התלמידים ילמדו כיצד מנהגי ט"ו בשבט מחזקים את זיקת העם היהודי לארץ ישראל.
זיקת התלמידים לארץ ישראל תתחזק.

◆ מטרות לשוניות:

התלמידים יכירו מילים הקשורות לנטיעת עצים.

◆ משך ההוראה:

כשני שיעורים.

◆ בשער זה:

יחידה 1: "עת לנטוע אילנות" – על מנהג הנטיעות בט"ו בשבט
יחידה 2: חגיגה של פרות

◆ האמצעים הדרושים:

חוברת לתלמידים (עמ' 2-9).

יחידה 1 : טייפ וקלטת ובה השיר "עת לנטוע אילנות".

יחידה 2 : חומרים להכנת "שיפודי פרות", אם ברצונכם להכין אותם בכיתה.

יחידה 1 : "עת לנטוע אילנות" – על מנהג הנטיעות בט"ו בשבט

- ולעצים תודה! – על מה שאנו מפיקים מן שיחה
- העץ
- הנטיעה כערך
- שיחה על הפסוק "וכי תבואו אל הארץ..."
- שירת השיר "עת לנטוע אילנות"
- קריאת מדרש
- שיחה על אחריות מבוגרים כלפי צעירים
- שליבי הנטיעות
- משימה בחוברת לתלמידים
- שיום: על מתן שמות של עצים לילדים
- שיחה או כתיבה בחוברת לתלמידים

יחידה 2 : חגיגה של פרות

- המנהג לאכול 15 מיני פרות עץ שונים
- התבוננות באיור
- כתיבה בחוברת
- הברכה הנאמרת על אכילת פרות העץ
- לימוד הברכה
- שיחה בנושא הכרת הטוב
- המנהג לאכול פרות יבשים
- קריאת הסיפור "טעם של קרטון"
- מקור המנהג
- הרחבה בנושא יהודי התפוצות

סיום

- לסיכום: ט"ו בשבט חגה של ארץ ישראל
- שעשועונים
- שיחה
- מתכון לחג
- משחק סלט פרות (שעשועון בחוברת)
- שאלת סיום בחוברת לתלמידים
- נקודת מבט אישית

מנהגי ט"ו בשבט מבטאים את הקשר העמוק שבין עם ישראל לארץ ישראל.
השנה נתמקד בשני מנהגים: נטיעת עצים ואכילת פרות ארץ ישראל.

❖ יחידה 1 : "עת לנטוע אילנות" – על מנהג הנטיעות בט"ו בשבט ❖

ט"ו בשבט בימי קדם

ט"ו בשבט אינו מוזכר במקרא. המקור הקדום ביותר שט"ו בשבט מוזכר בו הוא המשנה. במשנה ט"ו בשבט הוא "ראש השנה לאילן" ואינו נחשב יום חג.

"ארבע ראשי שנים הם:

באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים,

באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה,

באחד בתשרי, ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות ולנטיעה ולירקות,

באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי בית הלל אומרים בהמישה עשר בו"

(משנה, מסכת ראש השנה, פרק א' משנה ב')

למורה
בלבד

בתקופה שבית המקדש היה קיים ציין ט"ו בשבט את תחילת שנת המעשר, את תחילתה של שנת מס חדשה. המעשר הוא מעין מס על פרות העץ ועל יבול התבואה, וכן על הצאן והבקר. עובדי האדמה נדרשו לתת את המעשרות למשרתים במקדש – לכוהנים וללוויים.

עם חורבן בית המקדש השני פסקה נתינת המעשרות, ויש הטוענים שט"ו בשבט חדל להיות תאריך מיוחד בלוח העברי. לעומת זאת, יש הטוענים שט"ו בשבט היה ליום חג כבר בימי המשנה ועל כן המשיך להתקיים גם לאחר שהפסיקה נתינת המעשרות.

סדר ט"ו בשבט

בצפת במאה ה'ט"ו החלו המקובלים לערוך "סדר ט"ו בשבט" בליל החג. ב"סדר ט"ו בשבט", בדומה לסדר פסח, שותים ארבע כוסות יין. בסדר ט"ו בשבט ארבע הכוסות מסמלות את השינויים בטבע, את המעבר מחורף לאביב, את השינוי מהפריחה הלבנה המאפיינת את סוף החורף, לפריחה הוורודה האופיינית לאביב ולבסוף לפריחה האדומה של שיא האביב. ב"סדר ט"ו בשבט" נוהגים לשתות כוס ראשונה של יין לבן, כוס שנייה ובה יין לבן ומעט יין אדום, כוס שלישית של יין אדום ומעט יין לבן וכוס רביעית של יין אדום.

ב"סדר ט"ו בשבט" נוהג לאכול מינים רבים של פרות. יש הנוהגים לאכול 15 (ואף 30) מיני פרות שונים, ורבים מקפידים לאכול משבעת המינים. שבעת המינים הם: חיטה, שעורה, גפן (ענבים), תאנה, רימון, זית ודבש (תמר), והם מצויים בשפע בארץ ישראל. על כך נשתבחה ארץ ישראל ונקראה "ארץ טובה" (דברים ח, ז).

כמו בסדר פסח שבו אוכלים מאכלים סמליים ומספרים סיפורים ומדרשים על יציאת מצרים, כך בסדר ט"ו בשבט אוכלים מפרות ארץ ישראל ומספרים סיפורים ומדרשים בשבחה של הארץ.

המנהג לקיים סדר בט"ו בשבט ולאכול מפרות ארץ ישראל דווקא התפשט גם בקהילות ישראל בגולה ותרם לחיזוק הקשר שלהן לארץ ישראל. בחוברת "מעגל החיים לכיתה ג' " נעסוק בהרחבה ב"סדר ט"ו בשבט".

למורה
בלבד

לפני כ-100 שנה, עם חידוש ההתיישבות היהודית בארץ ישראל, הפכה עבודת האדמה למפעל מרכזי. בשנת 1908 קבעה הסתדרות המורים שמעתה ייקחו המחנכים את תלמידיהם לנטוע עצים בט"ו בשבט. מאז התפשט בארץ מנהג הנטיעות, ובכך מתקיים הפסוק "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל" (ויקרא יט, כג).

◇ ולעצים תודה! – על מה שאנו מפיקים מן העץ

◆ שיחה בנושא "מה אנו מקבלים מהעצים?" ומשימת הפנמה בחוברת לתלמידים (עמ' 3)

באזור מופעים עץ הנותן צל ונוי, רהיטים מעץ, חומרים לחימום, חומרי בנייה, ניירות, עפרונות, גפרורים, פרות, תרופות, שמן אקליפטוס ושמן שקדים (שמן אקליפטוס מועיל לפתיחת דרכי הנשימה ושמן שקדים מסייע בטיפול העור ובשל כך הוא אחד המרכיבים הנפוצים במוצרים קוסמטיים לתינוקות).

◆ הרחבה: מידע על החלוצים

אפשר לספר לתלמידים שלפני קום המדינה היו בארץ ישראל ביצות שמשכו יתושים הנושאים מחלות קטלניות (בעיקר מלריה). אולם החלוצים לא התייאשו, הם נטעו עצי אקליפטוס ששורשיהם שואבים מים רבים וכך ייבשו את הביצות. נוסף על כך, עלי האקליפטוס טיהרו את האוויר. כך הצליחו החלוצים להתקיים ולהמשיך לעבוד את האדמה ולבנות את ארץ ישראל.

◇ עת לנטוע אילנות

◆ קריאת הפסוק: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל..." (ויקרא יט, כג) ושיחה מן הפסוק משתמע שאחד הדברים הראשונים שעשו בני ישראל משנכנסו לארץ לאחר 40 שנות נדודים היה לנטוע עצי מאכל. אפשר לשוחח על המניעים לכך.

◆ שירת השיר: "כי תבואו אל הארץ"

שימו לב! רק שתי השורות בבית הראשון של השיר הן מילות הפסוק המצוטט. מילות השיר האחרות נוספו בידי מחבר אלמוני בהשראת מקורות יהודיים אחרים, כגון מגילת "קהלת".

◆ הרחבה: מידע על החלוצים

בשלב זה אפשר להמשיך בסיפור על החלוצים: כאשר עלו ארצה חלוצים מהגולה שטחים רבים בארץ ישראל היו שוממים ובלתי מעובדים, החלוצים רצו לעבד את אדמת הארץ ולייפותה. הם יסדו יישובים חקלאיים יהודיים, החלו לעבד את אדמתם ונטעו בה אלפי עצים, וקיימו הלכה למעשה את הפסוק: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל..."

עוד אפשר לספר לתלמידים שהמנהג לנטוע עצים בט"ו בשבט הוא מנהג חדש יחסית, מנהג שהחלו בו מורים ותלמידים בארץ ישראל לפני כ-100 שנה (ראו ברקע למורה לעיל).

◆ קריאת מדרש על נטיעת עצים ודיון (בחוברת לתלמידים, עמ' 4)

לאחר קריאת המדרש והבנתו אפשר לשאול את התלמידים: מהי, על פי המדרש, הסיבה לנטיעת עצים?
עד כה ראינו שנטיעת העצים מועילה לנו בדרכים רבות. המדרש מוסיף שמוטל על כל דור לדאוג לא רק לצרכיו אלא גם לצורכי הדורות הבאים.
אפשר לחבר רעיון זה לחיי התלמידים ולשאול:
האם אתם עוזרים לקטנים מכם (אחים קטנים או ילדים אחרים) במה? (עוזרים לנעול נעלים, שומרים עליהם וכו')
מה עושים ההורים בעבורכם? (דואגים למזון ולבגדים, עוזרים בשיעורי בית, עוזרים לחצות את הכביש וכדומה).
כדאי להסב את תשומת לבם של התלמידים לכך שהדור המבוגר יותר מחויב לחנך את הדור הצעיר לעצמאות. הדורות הקודמים נטעו עצים כדי שלדורות שאחריהם יהיו פרות גם כאשר הם, הדור הקודם, כבר לא יהיה בחיים.
בדומה לכך כאשר מלמדים ילדים לקרוא נותנים להם אפשרות לקרוא לבד. נשאל את התלמידים אם כבר הזדמן להם ללמד דבר-מה את אחיהם או אחיותיהם הצעירים (לבנות בלגו, להתלבש לבד, לכפתר חולצה וכדומה)

◆ כיצד נוטעים עץ?

◆ שלבי הנטיעה

קרוב לוודאי שהתלמידים השתתפו כבר בנטיעת עצים בשנים הקודמות (בגן, בכיתה א'). על כן אפשר לחזור אתם על **שלבי נטיעת העצים** על פי סדרם.
קודם כול, חופרים בור.
כדי לעשות זאת מפוררים את השכבה העליונה והקשה של האדמה במעדר עד שמגיעים לשכבת אדמה רכה יותר.
כאשר המעדר כבר אינו מוציא בקלות את האדמה מניחים את המעדר וממשיכים את החפירה באת.
הבור צריך להיות רחב מספיק כדי ששורשי השתיל יוכלו להתפרש בו.
כשהבור מוכן מניחים בו את השתיל, מחזירים את האדמה מסביב לשתיל ומהדקים אותה.
האדמה תתמוך בשתיל כדי שיצמח ישר, לא ייפול לצדדים ולא יעקר גם אם תנשב רוח חזקה.
לבסוף משקים את השתיל, ומקווים...

◆ משימת הפנמה: "סיפורו של שתיל" (בחוברת לתלמידים עמ' 5)

פתרון המשימה:

1. משתלה
2. שקית
3. גינה
4. מעדר
5. את
6. לחפור
7. בור
8. שורשים
9. שתל
10. רוח
11. מזלף

◇ לסיים: מתן שמות עצים לבנים ולבנות

אפשר להפנות את התלמידים למשימה בחוברת לתלמידים (עמ' 6) ולערוך רשימה של שמות עצים המקובלים גם כשמות אנשים ונשים.

לאחר מכן אפשר לדון בשאלה: מדוע יש הורים הנותנים לילדיהם שמות של עצים? רצוי לא להסתפק בתשובות כגון "כי לשמות אלה צליל יפה", אלא להביא את התלמידים לתשובות מתחכמות יותר, כגון "כי עץ (זה או אחר) מזכיר להם את ארץ ישראל האהובה עליהם, אזור או מקום מסוים בארץ", "כי התמר (שם העץ ושם הפרי) הוא פרי מתוק וההורים מקווים שמילדיהם יצא רק מתוק"...

יחידה 2 : חגיגה של פרות!

ביחידה הקודמת עסקנו בחשיבותם של עצים בחיינו ובמנהג הנטיעות בט"ו בשבט. כעת ברצוננו להתמקד בתוצרי העץ – בפרות ובמנהג לאכול פרות בט"ו בשבט.

◇ המנהג לאכול פרות בט"ו בשבט

◆ חמישה-עשר בשבט – 15 מיני פרות: שיחה ומשימת הפנמה

לאחר הקריאה בחוברת על המנהג לאכול 15 מיני פרות (ראו עמ' 6), נתבונן באיור ונבהיר שהערך המספרי של ט"ו הוא 15.

ט"ו בשבט הוא תאריך החג, כלומר, חמישה-עשר בשבט. מכאן יוכלו התלמידים לנחש מהו מקור המנהג לאכול דווקא 15 סוגי פרות שונים. כדי להפנים זאת ירשמו התלמידים בחוברת רשימה של 15 מיני פרות.

◆ לימוד הברכה על הפרות

שימו לב שהברכה על פרות הגדלים על עצים היא "בורא פרי העץ", ואילו הברכה על פרות הצומחים מן האדמה (כגון אבטיח) או על ירקות, היא "בורא פרי האדמה". בט"ו בשבט נהוג לאכול פרות עץ דווקא משום שט"ו בשבט הוא "חג האילן".

◆ שיחה בנושא אמירת ברכה והכרת הטוב

- מדוע לדעתכם חשוב לברך על אכילת פרי?
 - כיצד אמירת הברכה עשויה להשפיע על האדם?
- שאלות אלה מעלות רעיון מרכזי מאוד ביהדות – חשוב להכיר בטוב ולהוקיר אותו. אף על פי שלא נעמיק ברעיון זה בכיתה ב', אפשר בהחלט להסביר לתלמידים שכאשר אנחנו אומרים ברכה על מאכל כלשהו או בעצם אומרים "תודה", וכך נעשים מודעים יותר למתנות שבחיינו, לדברים שבדרך כלל אנו נוטים לקבל כמובנים מאליהם.
- ביחידה הראשונה ראינו שתהליך נטיעת עץ אינו פשוט. תנאים רבים צריכים להתקיים כדי שהעץ יצמח ויניב פרות. כאשר אנו מברכים על הפרי אנו מביעים את הערכתנו לכך שתהליך מורכב זה הצליח, ושאנו זוכים ליהנות מתוצאותיו!

◇ פרות יבשים והזיקה לארץ ישראל ◇

◆ קריאת הסיפור "טעם של קרטון" ושיחה

(בחוברת לתלמידים, עמ' 7-8)

זהו סיפור אמתי ומטרתו להסביר את הטעם העיקרי למנהג לאכול פרות יבשים בט"ו בשבט.

בעבר הקפידו יהודים שחיו בתפוצות לאכול, בין היתר, מפירות ארץ ישראל (וכך עושים חלקם גם היום), ומשום שלא יכלו להשיג פרות טריים מארץ ישראל (בשל המרחק הגדול) הם נאלצו לאכול פרות יבשים.

ברבות הימים השתרש המנהג לאכול

פרות יבשים גם בארץ.

◆ הרחבה בנושא יהודי התפוצות

ייתכן שחלק מהתלמידים אינם יודעים כלל שיהודים רבים חיים בתפוצות, ושגם הם מרגישים קשורים מאוד למסורת היהודית ולארץ ישראל, לכן רצוי לשוחח על הנושא.

יש להסביר שאף על פי שיהודי התפוצות אינם גרים כאן אתנו בישראל, רובם מתעניינים בנעשה בישראל, אוהבים את הארץ והמדינה חשובה להם מאוד, בעבורנו הם מעין "חברים מעבר לים". גם יהודים אלה חוגגים את החגים שאנו חוגגים, אם כי לעתים מנהגיהם שונים במקצת, משום שהם שם ואנחנו כאן. באמצעות אכילת פרות מארץ ישראל יהודים אלה מביעים את זיקתם לארץ ישראל.

◇ סיום ◇

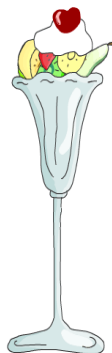
גם המנהג לאכול פרות וגם המנהג (החדש) לנטוע עצים בט"ו בשבט הם מנהגים הקושרים אותנו לארץ ישראל.

חשוב לסכם את הנלמד ולהדגיש שט"ו בשבט הוא החג היחיד שכל מנהגיו משקפים את זיקתנו של עם ישראל לארץ ישראל ולאדמתה.

◆ מתכון להכנת "שיפודי פרות" לכבוד ט"ו בשבט

אפשר להכין בכיתה שיפודי פרות או להסתפק בקריאת המתכון!

- נְסִינְטְקֵלָה
- פִּזְת
- קָאָרְפּוֹס
- הַנָּאָת
- רֶתֶם
- נֶסְרִי
- קְאִיבִיד
- נְהַבֵּן

◆ סלט פרות – שעשועון

בשעשועון זה על התלמידים לגלות מהם הפרות אותיותיהם התבלבלו.

הפרות הם: קלמנטינה, תפוז, אפרסק, תאנה, תמר, רמון, אבוקדו ובננה.

אם התלמידים נהנו מהמשימה אפשר להציע להם להכין חידות דומות לחבריהם, בעזרת שמות הפרות שכתבו ברשימת הפרות בעמ' 6 בחוברת.

◆ נקודת מבט אישית: הפנו את התלמידים

לשאלת הסיום שבעמ' 9 בחוברת לתלמידים.

